

In het voetspoor van de bisschop der armen

Aartsbisschop Dom Hélder Câmara (1909-1999) was bisschop van Olinda en Recife in Noord-Oost Brazilië, een van de armste delen van het land. Hij heeft altijd hard gestreden, geïnspireerd door zijn geloof, voor de rechten van de armsten. Hij onderzocht veel tegenstand, maar ook veel waardering, onder andere in de vorm van een eredoctoraat aan de Vrije Universiteit in 1975. Op zijn beurt deed Camâra een oproep aan de universiteit om een leerstoel in te stellen voor het onderwijs in gerechtigheid, bevrijding en vrede. Die leerstoel kwam er in 1985. Hij wordt in stand gehouden door een stichting waarin naast de VU ook de Protestantse Theologische Universiteit, Oikos, Solidaridad, ICCO & Kerk in Actie en het NBG participeren. Vanaf het begin is de leerstoel afwisselend bezet door theologen uit Latijns-Amerika, Azië en Afrika. Vorig jaar is besloten om af te stappen van het rouleersysteem en te kiezen voor meer continuïteit met een vaste hoogleraar. De eerste die nu op deze manier vorm zal gaan geven aan de oproep van Camâra is dr. Hans de Wit. Bij zijn inauguratie op 12 juni zette hij zijn visie uiteen.

Hans de Wit heeft de laatste jaren veel aandacht besteed aan intercultureel Bijbellezend. Dat is een naar verschillende kanten toe heel inspirerende manier van omgang met de Heilige Schrift en met elkaar als lezers in heel verschillende situaties. Het biedt goede mogelijkheden om gestalte te geven aan de opdracht door Dom Hélder Câmara.

Mensen met elkaar verbinden

De keuze voor de armen werd Câmara niet altijd in dank afgenomen. Machthebbers in politiek en kerk zagen het met argwaan aan. Hij zei daar zelf over: 'Wanneer ik de armen voedsel geeft noemen ze mij een heilige, wanneer ik vraag waarom de armen geen voedsel hebben noemen ze mij een communist.' Ondanks alle tegenstand liet Câmara zich niet weerhouden. Ook weerstond hij de verleiding om geweld met geweld te bestrijden. Hij had andere wapens. Hij zocht vooral wegen om mensen met elkaar te verbinden, zoals hij zichzelf verbond met andere mensen.

Er wordt verteld dat op een avond een wanhopige familie bij hem aanklopte. Een gezinslid was opgepakt door de politie en zou zeker gemarteld gaan worden in de politiecel. Câmara nam onmiddellijk de telefoon en meldde zich als bisschop bij het hoofd van de politie: 'U spreekt met Dom Hélder. U houdt mijn broer vast.' De commissaris reageerde verbaasd: 'Uw broer, eminentie?'. 'Jazeker, we hebben verschillende namen, maar we hebben dezelfde vader.' De commissaris maakte zijn verontschuldigen en liet de man vrij.

In zijn werk zocht Câmara steeds manieren om de kloof tussen mensen te overbruggen. Hij streed tegen economisch onrecht. Hij riep religieuze leiders op om het gesprek te zoeken. Oorlog tussen verschillende kerken en ook tussen verschillende godsdiensten noemde hij absurd. God is er in ieder geval niet mee gediend: 'God is liefde. Godsdienst moet mensen samenbrengen, dichterbij elkaar brengen.'

Samen Bijbellezend

Hans de Wit heeft de laatste jaren veel ervaring opgedaan met intercultureel Bijbellezend. Hij stond aan het begin van een nog steeds lopend wereldwijd project waarin

mensen uit heel verschillende culturen hetzelfde Bijbelverhaal lezen, hun ervaringen en inzichten daarbij delen en ook weer reageren op elkaars bevindingen. Een uitgebreid verslag verscheen in 2004 in boekvorm: *Putten uit de bron. Een Bijbelverhaal intercultureel gelezen*. In zijn inaugurele rede laat De Wit zien hoe deze vorm van samenwerking goede mogelijkheden biedt om verder te werken in het spoor van Câmara. De Bijbel staat immers onomstreden hoog in aanzien bij vrijwel iedereen die iets heeft met het christelijk geloof. Aan de andere kant is er veel strijd over de juiste uitleg en hebben veel lezers moeite met teksten die geweld sanctioneren. Het blijkt ook dat de Bijbel heel verschillend wordt uitgelegd. Er is niet één vanzelfsprekende lezing die leidt tot een door iedereen geaccepteerde. Het maakt uit waar de lezer woont en wat hij/zij weet.

In het onderzoek verbonden aan de bijzondere leerstoel zal het de komende tijd vooral gaan om dit veld van het Bijbellezers in al zijn verschillende vormen goed in kaart te brengen. Maar dat niet alleen. Er zal ook gezocht worden naar wegen om die verschillende lezers op een goede manier in contact te brengen met elkaar.

Misverstanden

Er bestaan nogal wat misverstanden op het terrein van het intercultureel Bijbellezers. Soms wordt er wat meewarig gereageerd op de leesresultaten van mensen uit andere culturen. Men ziet het als een primitieve vorm van toe-eigening, die meer zegt over de omstandigheden van de lezers dan over de eigenlijke betekenis van de tekst. Geleerden kijken ook vaak neer op de betekenis die eenvoudige Bijbellezers toekennen aan de tekst. Zij (die geleerden) weten immers wel beter hoe de tekst literair in elkaar zit en waar deze historisch geplaatst moet worden. Het is echter de vraag of men daarmee zichzelf niet overschat en of men met dit oordeel de Bijbel wel recht doet. Misschien zit er wel meer in een tekst dan geleerden met hun verfijnde methoden er uit halen. In de praktijk blijkt namelijk dat een tekst soms pas gaat spreken als de lezer niet op een wetenschappelijke afstand blijft staan en zich laat uitdagen om zelf onderdeel te worden van het proces van lezen, begrijpen en toepassen.

Het spel durven spelen

Hans de Wit spreekt in dit verband over de methode van het spel als een manier om te leren omgaan met de spanning tussen datgene wat een eenvoudige Bijbellezers in zijn eigen context doet en het werk van de professionele exegeet. Zij zouden zich daarbij op een voor beiden onbekend terrein moeten durven wagen. Daar kunnen zij dingen ontdekken die zij eerder wellicht niet voor mogelijk hielden. Daar komen zij misschien tot keuzes die zij eerder niet durfden te maken. Dan moet je niet langs de lijn blijven toekijken. Dat gebeurt als men in de theorie blijft steken. Het gaat erom dat men de moed vindt om werkelijk met een Bijbeltekst aan de slag te gaan. Hopelijk – de resultaten van het genoemde project van intercultureel Bijbellezers zijn bemoedigend – komt men daarbij tot nieuwe inzichten in wat die tekst te zeggen heeft. Dat leidt dan ook tot nieuwe inzichten voor het eigen leven, tot verandering of tot een onverwachte toenadering tot de ander. Soms zit dat in een enkel woord of in een klein gebaar, dat men eerder niet had gezien of durfde te maken. Juist daarmee gaat men in het spoor van de bisschop der armen, want hij schreef ooit: ‘Een blik, een glimlach, een gebaar van vrede en vriendschap, aandacht en tederheid, dat is de universele taal, die in staat is om te laten zien dat we veel dichter bij elkaar staan dan we dachten.’